
LAISVĖS TURINIO SUVOKIMO TYRIMAS

Nijolė Aukštuolytė

*Mykolo Romerio universiteto Humanitarinių mokslų instituto Filosofijos katedra
Ateities g. 20, LT - 08303 Vilnius
Telefonas: (8 5) 271 46 28*

Santrauka. Straipsnyje analizuojama laisvės turinio suvokimo problema. Laisvė – viena esminių žmogaus egzistencijos sąlygų. Bet realizuodamas savąją laisvę žmogus susiduria su kitų žmonių teise būti laisvais, todėl svarbu išsiaiškinti, kaip žmogus pats linkęs suvokti savosios laisvės ribas. Šio darbo tikslas – analizuoti, kokios yra laisvės galimybių ir ribų suvokimo tendencijos studentų tarpe. Siekiant numatyto tikslo sprendžiami tokie uždaviniai: palyginti vyrų ir moterų bei būsimų pareigūnų ir technologinių mokslų studentų rezultatus, atskleisti jų bendrumus, identifikuoti skirtumus. Tyrime dalyvavo 78 studentai. Tyrimo rezultatų analizei naudoti metodai: tekstų interpretacijos ir racionalios rekonstrukcijos, gautų rezultatų loginės ir statistinės analizės bei apibendrinimo metodai. Tyrimas atskleidė, kad studentai suvokia savosios laisvės sąsajas su kitų žmonių laisvės galimybėmis, parodė laisvės ribų, turinio prioritetų, ribojančių veiksnių pasirinkimo skirtumus.

Pagrindinės sąvokos: laisvės raiška, laisvės ribos, pasirinkimo prioritetai.

ĮVADAS

Šiuolaikinės globalizacijos sąlygomis, kai visuomenė tampa vis labiau atvira, pasaulis tarsi praranda valstybines sienas ir virsta įvairių tautų, kultūrų, skirtingų technologinių pasiekimų ir ekonominio išsivystymo valstybių piliečių bendrais namais. Žmogus gyvena vis labiau besiniveliuojančiame pasaulyje, skatinančiame žmonių gyvenimo būdo, jų socialinio elgesio ir santykių standartizaciją, susiejančiame žmones vienus su kitais labai tampriais saitais, sąlygojančiais žmogaus egzistencines sąlygas. Šiuolaikiniame pasaulyje žmogaus gyvenimą daugeliu aspektų apsprendžia visuomenė, kurioje žmogus gyvena. Jam tenka ne tik prisitaikyti prie sparčiau kintančių ekonominių, socialinių sąlygų, bet ir gebėti efektyviai tvarkyti savo gyvenimą. Tai formuoja tam tikrą priešpriešą tarp žmogaus kaip socialios būtybės, gyvenančios jį įtakančiose konkrečiose istorinėse ir kultūrinėse sąlygose, ir žmogaus kaip save apsprendžiančio laisvo individo.

Žmogus yra laisvas, bet ne absoliučiai. Jis – laisvas kaip galintis save apspręsti ir išreikšti asmuo, mąstanti dvasinė būtybė, bet jis negali būti laisvas nuo gamtos, istorijos, visuomenės. Būdamas gamtinė ir sociali būtybė, jis yra įtakojamas ne tik gamtinių, bet ir istorinių, socialinių veiksnių. Nors laisvė tiek asmens, tiek visuomenės atžvilgiu yra nekvestionuojama teisė ir vertybė, verta susimąstyti, kokiose ribose galima laisva žmogaus raiška, neprieštaraujanti kitų žmonių laisvės poreikiams ir, kita vertus, jų neribojama.

Filosofinėje literatūroje gana plačiai analizuojamas laisvės sąvokos turinys ir pateikiama ne viena interpretacija. Anot žymaus lietuvių išeivijos filosofo Antano Maceinos, „asmens veiksmas yra tiek laisvas, kiek jis jam yra savas; tai reiškia: kiek jis yra jo paties veiksmas, jam neprigimtas, nepriverstas, neįsakytas“¹. Kitas filosofas Dž. S. Milis, teigia, jog „jeigu visa žmonija, išskyrus vieną asmenį, būtų vieningos nuomonės ir tik tas vienas asmuo skirtingos, jį nutildžiusi žmonija būtų taip pat neteisi, kaip ir tas asmuo, jeigu, turėdamas tokią valdžią, priverstų nutilti visą žmoniją“². Ž.-P. Sartro teigimu, „mes norime laisvės laisvei. O atskleiddami laisvę, atskleidžiame, kad ji ištiesai priklauso nuo kitų laisvės ir kad kitų laisvė priklauso nuo mūsų laisvės“³.

Laisvė – tai žmogaus apsisprendimas, kurį priimdamas žmogus turėtų jausti savo apsisprendimo svarbą ir moralinę atsakomybę už savo sprendimo padarinius. Sunkiose situacijose žmogus gali likti nepriėmęs sprendimo, bet jaučiantis, kad priimti sprendimą yra jo valioje. Bet jei mes imsime analizuoti apsisprendimo turinį, žmogaus galios gerokai susiaurėja ir iškyla laisvės ribų klausimas. Žmogus visada gyvena tarsi jį ribojančių jėgų lauke, tačiau jis išlieka laisvas tiek, kiek jis gali vadovautis savo valia. Laisvę suprantant kaip laisva valia pagrįstą žmogaus apsisprendimo galimybę, reikia pripažinti, kad ją žmogus turi visada ir visur, bet ji negali būti traktuojama kaip elgesys pagal principą „darau ką noriu ir kaip noriu“. Šiuolaikinėje liberalioje visuomenėje pabrėžiančioje žmogaus vertę ir jį patį traktuojančioje kaip neabejotiną vertybę, kiekvieno žmogaus laisvė, kaip jo asmeninis pasirinkimas, visada reiškia galimybę, kuriai realizuoti reikalinga visuomenė. Ir laisvės sąvoka visada susijusi ne vien su individu, bet ir su visuomene. Ji rodo tiek visuomenės, tiek ją sudarančių individų kokybę ir yra būtina sąlyga jų sąveikai⁴.

Realizuodamas savąją laisvę žmogus visada susiduria su kitų žmonių teise būti laisvais. Nors laisvė yra būtina žmogaus savasties sąlyga, tačiau beribis asmens autonomijos deklaravimas ir nepriklausomybės suabsoliutinimas šiuolaikinėje visuomenėje nesuderinamas su laisvos demokratinės visuomenės raida ir kuria nepamatuotą žmogaus asmens galių iliuziją. Todėl svarbu, išsiaiškinti, kaip žmogus pats linkęs suvokti savosios laisvės ribas. Tuo tikslu parengta anketa studentams, kurių atsakymai į pateiktus klausimus atskleidžia jų nuostatas laisvės turinio atžvilgiu.

¹ Maceina A. (1994). Raštai, t.7. Vilnius: Mintis, P. 257.

² Mill J. S. (1995). Apie laisvę. Vilnius: Pradai, p. 114.

³ Sartras Ž.-P. (1974). Egzistencializmas yra humanizmas. // Filosofijos istorijos chrestomatija. XIX ir XX amžių Vakarų Europos ir Amerikos filosofija. Vilnius: Mintis, p. 447.

⁴ Sabine G. H. Thorson TH. L. (1995). Politinių teorijų istorija. Vilnius: Pradai, p. 722.

Straipsnio tikslas – atskleisti laisvės galimybių ir ribų suvokimo tendencijas. Tyrime keliami uždaviniai - palyginti merginų ir vaikinių bei būsimų pareigūnų ir technologinių mokslų studentų požiūrius, atskleisti jų bendrumus, identifikuoti skirtumus.

Tyrimo objektas – asmens laisvės samprata studentų tarpe.

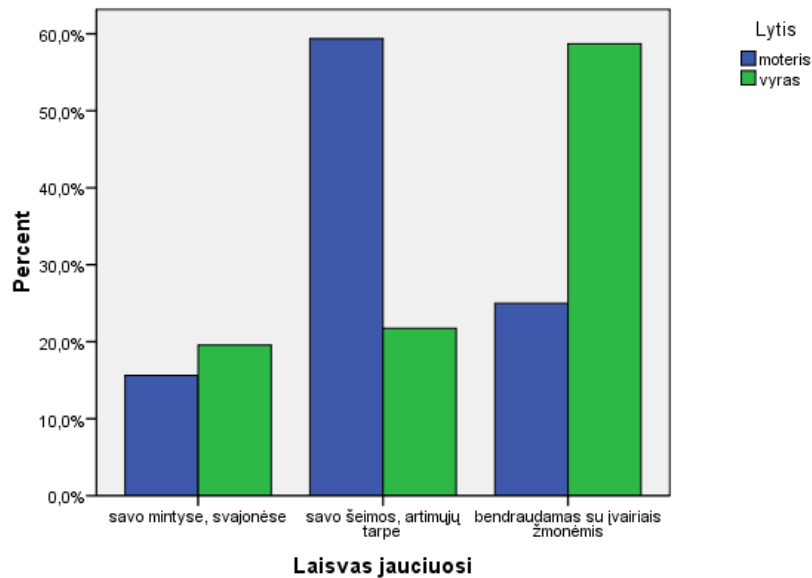
Tyrimo metodai. Tyrime naudojami literatūros šaltinių interpretacijos, racionalios rekonstrukcijos, gautų rezultatų loginės ir statistinės analizės, apibendrinimo metodai. Jais remiantis siekiama atskleisti esmines nagrinėjamos problemos puses, argumentus bei prasmes.

TYRIMAS IR JO REZULTATŲ ANALIZĖ

Tyrimė dalyvavo 78 antro kurso studentai: iš jų 40 yra būsimi policijos ir valstybės sienos apsaugos pareigūnai ir 38 būsimi inžinieriai bei informacinių technologijų specialistai (atitinkamai 51,3% ir 48,3%). Tiriamųjų tarpe 32 merginos ir 46 vaikinai (atitinkamai 41% ir 59%). Jiems buvo pateikti anketos klausimai, siekiant išsiaiškinti, ką respondentams reiškia laisvė, su kuo ji siejama, kokie prioritetai pasirenkami, kaip suprantamos laisvės ribos.

Duomenų analizei naudota kompiuterinė SPSS 16.0 programa.

Tyrimo rezultatai rodo, kad atsakant į klausimą, ką jiems reiškia laisvė, nežiūrint lyties ir profesijos skirtumų, respondentai labiau linkę rinktis savo interesų derinimo su kitais variantą, o ne savo intereso pabrėžimą, tačiau skirtumai statistiškai nėra reikšmingi. Analizuojant atsakymus į klausimą, kur jaučiasi laisvi: ar tik savo vidiniame pasaulyje, ar šeimos ir artimųjų tarpe, ar savo laisvės ribas išplečia iki platesnio įvairių žmonių rato, skirtumo tarp būsimų pareigūnų ir inžinierių nestebime, tačiau išryškėja įdomus ir statistiškai reikšmingas skirtumas tarp vaikinių ir merginų (1 pav.). Pastarosios laisviausiai jaučiasi šeimos ir artimųjų tarpe - 59,4%, tuo tarpu tik 21,7% vaikinių linkę savąją laisvę apriboti šeima ir artimiausia aplinka. Vaikinių savosios laisvės ribos peržengia artimiausios aplinkos ribas (58,7%). Merginų tarpe taip linkusios rinktis tik 25% apklaustųjų (1 lentelė). Galima daryti prielaidą, kad šį skirtumą galėtų įtakoti visuomenėje įprasta vyrų orientacija į išorinį veiklos pasaulį ir moterų dėmesys šeimai ir artimiausiems žmonėms. Gilesnė šio aspekto analizė išeitų už šio tyrimo ribų.

Vyrų ir moterų atsakymai į klausimą: "Laisvas jaučiuosi"

1 pav. Vaikinių ir merginų savosios laisvės ribų vertinimas

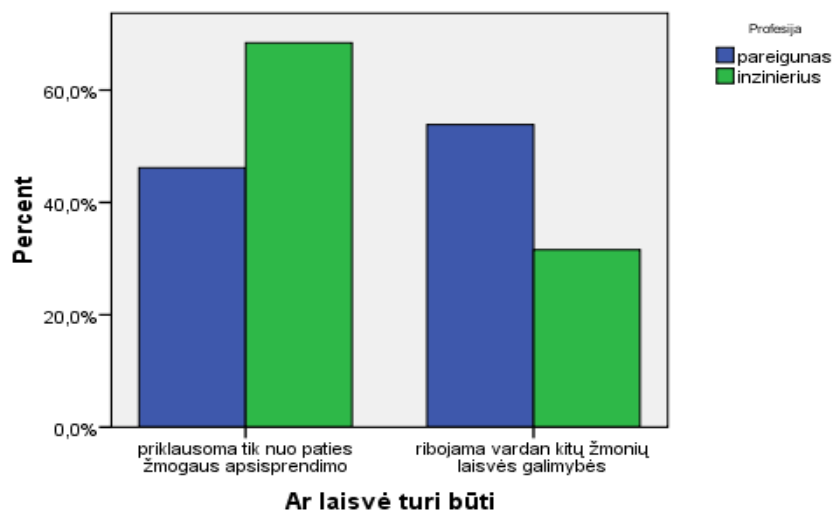
1 lentelė. Vaikinių ir merginų savosios laisvės ribų vertinimo procentinė išraiška

Laisvas jaučiuosi:	Lytis		
	moteris	vyras	Viso
a) savo mintyse, svajonėse	5	9	14
kiekis			
%	15,6%	19,6%	17,9%
b) savo šeimos, artimųjų tarpe	19	10	29
kiekis			
%	59,4%	21,7%	37,2%
c) bendraudamas su įvairiais žmonėmis	8	27	35
kiekis			
%	25,0%	58,7%	44,9%
Viso:	32	46	78
kiekis			
%	100,0%	100,0%	100,0%

Tyrimė domėtasi, su kuo labiau linkę sieti laisvę apklausti studentai: saugumu, nepriklausomybe, savivale. Šiuo aspektu tiriamųjų požiūris beveik vieningas: svarbiausia jiems laisvėje yra nepriklausomybės momentas (svyruoja tarp 78,9% ir 84,6% tarp lyginamųjų grupių). Tuo tarpu saugumo aspektą renkasi 14,3% respondentų, o savivalę akcentuoja vidutiniškai tik 3,8% apklaustųjų.

Dar tyrime norėta išsiaiškinti, ką laisvėje akcentuoja apklaustieji: savuosius ar bendruosius interesus. Atsakydami respondentai turėjo pasirinkti, ar laisvė turi būti priklausoma tik nuo paties žmogaus apsisprendimo, ar turi būti ribojama vardan kitų žmonių laisvės galimybės. Tiek merginų, tiek vaikinų tarpe labiau pabrėžiamas pirmas variantas (atitinkamai 53,1% ir 60,9%). Būsimų inžinierių tarpe šis pasirinkimas ženkliai dominuoja – 68,4%, tuo tarpu būsimųjų pareigūnų tarpe nors ir nežymiai persveria dėmesys kitų žmonių laisvei. (2pav). Jie linkę riboti savo laisvę vardan kitų (53,8%). Skirtumas nėra statistiškai reikšmingas, bet leidžia įžvelgti tam tikrą didesnio dėmesio kitiems persvarą pareigūnų tarpe, nors ir nedidelę, bet teikiančią vilčių, kad šią profesiją renkasi atidesni kitų žmonių poreikiams asmenys (2 lentelė).

Būsimų pareigūnų ir inžinierių atsakymai į klausimą: "Ar laisvė turi būti?"

2 pav. Būsimų pareigūnų ir inžinierių savosios ir kitų laisvės santykio vertinimas

2 lentelė. Būsimų pareigūnų ir inžinierių savosios ir kitų laisvės santykio procentinė išraiška

Ar laisvė turi būti:		Profesija		
		pareigūnas	inžinierius	Viso
priklausoma tik nuo paties žmogaus apsisprendimo	Kiekis	18	26	44
	%	46,2%	68,4%	57,1%
ribojama vardan kitų žmonių laisvės galimybės	Kiekis	21	12	33
	%	53,8%	31,6%	42,9%
Viso	Kiekis	39	38	77
	%	100,0%	100,0%	100,0%

Norint patikslinti šiuos pasirinkimus užduotas kitas klausimas – kokių laipsnių, išreikštu procentais, respondentas būtų linkęs atsisakyti savosios laisvės vardan kitų žmonių laisvės.

Atsakymai – gana išsibarstę. Apskaičiavus medianą galime teigti, kad 40% yra vidurinisys gautų pasirinkimų narys. Taigi, maždaug po pusę apklaustųjų yra linkę <40% > atsisakyti savosios laisvės. Kaip rodo moda, 50% yra dažniausiai pasikartojanti pasirinkimo reikšmė. Tai leidžia teigti, kad apklaustieji linkę pusiau dalintis savąja laisve su kitais, kas yra tikrai sveikintinas dalykas mūsų visuomenėje.

Akcentuojant laisvę kaip asmeninį pasirinkimą įdomu, kokios sritys laikomos prioritetinėmis. Lyginant merginų ir vaikinių pasirinkimus abiejose grupėse dominuoja dėmesys žodžio laisvei (18,2% ir 20,9%), dar labiau merginos vertina minties laisvę (21,6%), o vaikiniams svarbi pilietinė laisvė (17,2%). Lyginant būsimųjų pareigūnų ir inžinierių atsakymus matome, kad vėlgi dominuoja dėmesys žodžio laisvei (atitinkamai 19,1% ir 20,2% pasirinkimų), tačiau pareigūnai dėmesingesni pilietinei laisvei (18,2%), kai tuo tarpu ją renkasi tik 12,0% inžinierių. Dar vienas išryškėjęs bendras bruožas – tai tikrai labai menkas dėmesys politinei ir ekonominei laisvės apraiškoms. Ar tai sąlygoja jaunas respondentų amžius, ar kitos priežastys? Į šį klausimą galima būtų atsakyti išplečiant respondentų ratą.

Įdomu pažiūrėti, kokius studentai įžvelgia laisvę ribojančius veiksniai. Tarp faktorių, ribojančių žmogaus laisvę, apklaustieji gana vieningai akcentuoja finansinių galimybių (34%) ir aplinkinių požiūrio (30%) įtaką. Mažesnę reikšmę studentai skiria dorovinių normų (15%) ir valstybės bei teisinių institucijų (16%) poveikiui ir mažiausiai reikšminga jiems atrodo gamtinės žmogaus prigimties įtaka (5%).

IŠVADOS

Kiekvienas žmogus turi principinę laisvės teisę kaip galimybę pačiam apsispręsti, bet realizuoja ją savaip. Gyvendamas visuomenėje žmogus laisvas tiek, kiek jis pripažįsta kito laisvės teisę, įsisąmonina savo galimybių ribas.

Tyrimo rezultatai rodo, kad didžioji apklaustųjų dauguma laisvę sieja su asmens nepriklausomybe, tačiau kartu yra linkę atsižvelgti į kitų žmonių interesus ribodami savąją laisvę.

Išryškėjo statistiškai reikšmingas skirtumas merginų ir vaikinių savosios laisvės ribų suvokimo atžvilgiu.

LITERATŪRA

1. Dahrendorf R. (1996). Modernus socialinis konfliktas: esė apie laisvės politiką. Vilnius: Pradai.
2. Fromas Ė. (1990). Turėti ar būti? Vilnius: Mintis.
3. Gray J. Liberalizmas (1992). Vilnius: Pradai.
4. Hajekas F. A. (1992). Fon Kelias į vergovę. Vilnius: Mintis.
5. Hobbes Th. (1999). Leviatanas. Vilnius: Pradai.
6. Maceina A. (1994). Dievas ir laisvė. // Maceina A. Raštai, t. 7. Vilnius: Mintis. P. 251-337.
7. Mill J. S. (1995). Apie laisvę. Vilnius: Pradai.
8. Sabine G. H., Thorson Th. L. (1995). Politinių teorijų istorija. Vilnius: Pradai.
9. Sartras Ž.-P. (1974). Egzistencializmas yra humanizmas. // Filosofijos istorijos chrestomatija. XIX ir XX amžių vakarų Europos ir Amerikos filosofija. Vilnius: Mintis. P. 439-450.
10. Šiuolaikinė politinė filosofija. Antologija. (1998). Sudarė J. Kis. Vilnius: Pradai.
11. Šliogeris A. (1996). Transcendencijos tykla. Vilnius: Pradai.
12. Vaitkevičius R., Saudargienė A. (2006). Statistika su SPSS psichologiniuose tyrimuose. Kaunas: VDU leidykla.

THE RESEARCH OF FREEDOM CONTENT PERCEPTION

Nijolė Aukštuolytė*
Mykolas Romeris University

Summary

The article analyses the problem of freedom content perception. The freedom is one of the most essential conditions in the human existence. But by realizing his/her own freedom a person can come into collision with the right of other people to be free. Therefore it is important to explain how a person is subject to percept the limits of his/her own freedom. The goal of this research is to analyse the tendencies about the possibilities and limits in the perception of freedom. When seeking the planned goal the following tasks are solved: to compare the results of men and women, the future state officers and the students of technological sciences, to discuss what is common and to identify the differences. 78 students participated in the research. The following methods were used: text interpretation and rational reconstruction, logical and statistical analysis as well as the method of results' generalization. The research revealed that the students perceive the link of their own freedom with the possibilities of other people's freedom. The research also showed the differences in choosing freedom limits, content priorities and limited factors.

Keywords: expression of freedom, limits of freedom, choice priorities.

Nijolė Aukštuolytė *, Mykolas Romeris universiteto Humanitarinių mokslų instituto Filosofijos katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: epistemologija, kalbos filosofija, mokslo filosofija, humanistinė psichologija.

Nijolė Aukštuolytė *, Mykolas Romeris University, Institute of Humanities, Department of Philosophy, Assoc. Prof. Dr..
Research interests: epistemology, philosophy of language, philosophy of science, humanistic psychology.